

AGUSTÍ COLOMINES I COMPANYS

El catalanisme ontològic

Al final de l'any passat va aparèixer el llibre *L'obertura catalana. Estratègies polítiques del catalanisme en un món interdependent* (Idees, 2002), del professor Charles Boix. Vaig tenir el goig de participar en la presentació d'aquesta breu però suggerent obra, amb la qual l'autor havia guanyat el premi Idees d'Assaig Breu instaurat per la revista del mateix nom. En l'escrit de convocatòria de l'acte, s'hi deia que l'assaig guanyador "trenca el límit del 'motor català' dins l'Espanya moderna i reformula les claus d'interpretació historiogràfiques del catalanisme del segle XX". Certament, el llibre de Boix ens proposa una particular interpretació historiogràfica sobre el catalanisme que, com ja vaig dir aleshores, em sembla crònica.

Com neix el catalanisme? Entre quina gent? Amb motiu de què? Com va formar-se la consciència moderna dels catalans de formar part d'una comunitat diferenciada? Aquestes són les preguntes que s'hauria fet un historiador. El plantejament de Boix és, en canvi, ontològic, ja que dóna per suposat la inevitabilitat del catalanisme a partir del fet que des de l'època medieval hi ha hagut institucions catalanes. En aquest sentit, la seva interpretació s'inscriu en l'anomenada sociologia històrica, que té en Charles Tilly el representant més conegut, i que és una opció investigadora basada en l'observació de les grans estructures, els processos amplis i les comparances immenses. Això porta Boix a explicar el procés de modernització que va abocar a la constitució dels estats contemporanis des de les teories sociològiques, les quals atorguen a les estructures institucionals i a la coerció (vull dir als avenços militars i, per tant, a la guerra) un paper preeminent. Segons això, les relacions entre els individus o entre els grups són condicionades pels acords institucionals, o fins i tot són manifestació dels convenis i de les convencions dins dels quals es donen. Des d'aquesta perspectiva, els interessos o el poder dels actors serien resultat del rol que aquests exerceixen en les estructures institucionals més que no pas pel desenvolupament econòmic i social de les societats que aquestes regeixen. És per això que Boix dóna tanta importància a la invenció del canó, que tingué lloc a mitjan segle XV, com a element que va accelerar, en paraules seves, "sistemes polítics totals, unitaris, jeràrquics, regulats i, al cap i a la fi, dominats per un príncep capaç de moure exèrcits i de dirigir unilateralment tota mena d'estratègies de supervivència i destrucció". O bé quan recorre a Thomas Hobbes per constatar que la naturalesa humana és essencialment egoista i dominada per desitjos il·limitats. I, per tant, que en aquesta societat natural els individus es troben constantment enfrontats els uns amb els altres per satisfer llurs apetències (*l'homo homini lupus*, per dir-ho amb

"El final de la guerra de Secessió no s'entén sense el canvi de posició d'Anglaterra, que va propiciar la independència de Portugal. Si hagués estat d'una altra manera, potser ara Catalunya fóra un país independent i Portugal una simple autonomia"

mots clàssics). Seguint Hobbes, Boix indica que, amb l'objectiu de superar aquest estat de guerra permanent, els individus renuncien a part de les seves ambicions i estableixen un pacte pel qual un sobirà és investit d'un poder absolut amb la finalitat d'exercir un govern que preservi la pau social. Aquesta teoria política, d'altra banda entroncada amb el quiavel·lisme, promou la idea d'un pacte previ a la designació d'un sobirà, i anticipa, a més, certs aspectes del liberalisme. I això va molt bé a Boix per explicar la conducta vacil·lant del catalanisme en qualsevol etapa històrica. Per a Boix, doncs, el catalanisme, "que va sorgir ara fa cinc segles [...]", va néixer com a res-

posta a l'europeïtzació del nostre continent. I el catalanisme ha bategat al ritme que han imposat les condicions diplomàtiques, militars i mercantils que han prevalgut a Europa". El poder sobirà espanyol acceptat per la comunitat internacional seria, així, el nostre particular Leviatan, el qual temem com a súbdits, però que, per contra, acceptem perquè ens protegeix de nosaltres mateixos i de la pròpia misèria.

Aquest assaig té l'aire del llibre de Stephen D. Krasner, *Sobirania, hipocresia organitzada* (Paidós, 2001), el qual analitza la sobirania dels estats a la llum de la globalització, de l'evolució històrica de la societat internacional i dels drets humans i de les minories. En definitiva, de la formació del dret internacional públic des de la Pau de Westfàlia i la formació del sistema d'estats moderns al 1648, després de la guerra dels Trenta Anys; de la Revolució Francesa del 1789 i el Congrés de Viena del 1815, un cop derrotat Napoleó; dels efectes rupturistes que va provocar la Primera Guerra Mundial i la creació de la Societat de Nacions al 1918; de la tensió nuclear que va seguir a la Segona Guerra Mundial i les Conferències de San Francisco i Ialta, i, finalment, del nou ordre internacional bastit amb la caiguda del Mur de Berlín i la rampant globalització. És des d'aquest observatori de llarga durada que hauria estat molt del gust de l'historiador francès Fernand Braudel que Boix examina l'evolució de les variables polítiques i econòmiques externes que han condicionat la política catalana. Un cop ha fet això, aleshores encara queda l'anàlisi de les diverses estratègies del catalanisme ontològic que ja he esmentat, però, sobretot, del fenomen de l'intervencionisme peninsular. I comença amb una afirmació discutible, ja que opta per situar l'origen del catalanisme al 1640. Aquest és un esquema interpretatiu que al seu dia va defensar Ferran Soldevila en parlar de la relació entre el procés de desnacionalització violenta i l'estancament demogràfic de Catalunya just en el moment en què les necessitats bèl·liques reclamaven una contribució fiscal elevada. Boix reprèn l'argu-

L'11 de setembre. Oli d'Antoni Estruch. A la guerra de Successió, els anglesos també es van desdir del compromís amb els catalans.

ment de Soldevila i atribueix a la pobresa comparativa de Catalunya (demogràfica i fiscal) la raó per la qual llavors es van acabar les vel·leïtats independentistes del catalanisme fundacional, per tant, atribueix a les restriccions externes el decantament cap al regionalisme que va experimentar el catalanisme: "Quina altra posició que no sigui la d'una prudència exquisida cal esperar de la majoria –es pregunta Boix–, si les constriccions imposades per l'*statu quo* internacional són d'un pes tan gran que fan impracticable l'assoliment de la sobirania plena?"

A parer meu, Boix s'equivoca en designar amb el mot catalanisme allò que, de fet, era una altra cosa. Pretendre dir que la catalanitat d'un territori i d'unes institucions que es resistien a dissoldre's dins d'un territori i d'unes institucions més àmplies i també més llunyanes era, ja, una manifestació de catalanisme, em sembla excessiu. En pot ser el precedent, com bé apunta Pere Anguera en un llibre que Boix cita a bastament, però de cap manera és el catalanisme tal com tots els científics socials l'entenen. A més, i si ens cenyíssim a la perspectiva dels condicionants externs, el final de la guerra de Secessió no es pot entendre del tot sense fer esment al canvi de posició d'Anglaterra, que va propiciar la independència de Portugal, perquè li convenia més per defensar el seus interessos atlàntics, i va abandonar la causa catalana. Si hagués estat d'una altra manera, potser ara Catalunya fóra un país independent i Portugal una simple autonomia espanyola. Els catalans van ensopegar amb la mateixa pedra dues vegades, perquè al 1714 va tornar a passar el mateix, ja que quan el pretendent Carles va esdevenir emperador, enmig d'una disputa de caire internacional que trencava la pretesa pau westfaliana, els anglesos van desdir-se dels compromisos adquirits amb els catalans. Cal dir, tanmateix, que Boix rebutja de

manera explícita aquest escenari, ja que li sembla insuficient per explicar el final de les dues guerres i les nefastes conseqüències.

En el que sí que estic d'acord amb Boix és en l'afirmació que fa en relació amb la necessitat de no confondre l'austriacisme català del segle XVIII amb una política, diguem-ne, intervencionista a Espanya, ja que seria projectar al passat el que va ser propi de la fi del segle XIX i el primer terç del segle XX. L'austriacisme va ser una altra cosa. Què va ser? Segons Boix, les classes dirigents del 1705, i potser fins i tot les de les dues dècades anteriors, que un cop van entendre els factors condicionants internacionals i l'amarg resultat del 1659, van triar una estratègia ben diferent de la del 1640. Amb l'austriacisme "es tractava simplement d'assegurar, i fins i tot d'ampliar, l'autogovern, sense trencar el joc constitucional i a cavall de l'entorn internacional". Així doncs, l'intervencionisme catalanista del segle XIX seria fill d'un doble fracàs: el de la via secessionista del 1640 i el de l'austriacisme del 1705. La gran pregunta que aquest esquema no respon és, però, d'on prové el federalisme i el foralisme de republicans i carlins, respectivament, cosa que és important, sobretot perquè van ser, si més no fins al 1876, les dues formes precatalanistes d'intervencionisme hispànic.

D'aquesta manera arribem a l'aparició del catalanisme polític en un sentit estricte, el dels segles XIX i XX. I de nou Boix apel·la a les conjuntures internacionals per explicar-nos les diverses formulacions doctrinals, totes elles, a parer seu, abocades a l'intervencionisme estatista. La seva insistència a observar el catalanisme des de les doctrines és, per a mi, el gran problema que planteja l'enfocament que fa. Malgrat que m'identifico amb la crítica que fa a les tesis instrumentalistes de Pierre Vilar i Jordi Solé Tura, les quals pretenien reduir el catalanisme polític a una mera eina a mans de les classes dirigents catalanes, la meua discrepància es fonamenta en una radical oposició a reconèixer l'existència del catalanisme ontològic que sosté Boix, ja que només podem parlar de catalanisme en termes contemporanis i com un dels factors de modernització de la societat catalana. El catalanisme, com a moviment reivindicatiu nacional propi de la contemporaneïtat, va tenir, a més, un origen polièdric. Això vol dir, doncs, que s'expressà en corrents culturals diversos i en doctrines polítiques socialment plurals. Si ho enfoquem d'aquesta manera, potser aleshores ens estalviaríem d'haver de retornar a la vella interpretació que Jaume Vicens Vives va prendre de Carrera i Pujal, avui completament obsoleta, amb la qual va voler donar protagonisme a les generacions intel·lectuals i polítiques en l'origen del catalanisme per damunt de la pervivència de la catalanitat entre la gent normal i corrent. Com Vicens, Boix fa una interpretació des de dalt, des de les elits alfabetitzades, del fenomen catalanista, i servidor, per contra, fa una interpretació des de baix, des de la perspectiva popular.

Professor d'història contemporània
de la Universitat de Barcelona